

TARJIMADA ASLIYAT VA UNI IDROKDA QAYTA TIKLASH TAMOYILLARI (IBROYIM YUSUPOV IJODI MISOLIDA)

Sobirov B. N.

*O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti
Nukus filiali assistent o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: shoir, tarjima, tamoyillar, matnda tasvir ifoda qatlami, yaxlit poetik tizim, lirik tasvir maydoni, badiiy umumlashma.

Ключевые слова: поэт, перевод, принципы, пласт образной выразительности в тексте, целостная поэтическая система, лирическое образное поле, художественное обобщение.

Key words: poet, translation, principles, layer of figurative expressiveness in the text, integral poetic system, lyrical figurative field, artistic generalization.

Chinakam iste'dod shunday xususiyatki, unda mahorat hayot materialini badiiy aks ettirishda rang-barang tasvir vositalaridan nechog'li unumli foydalana olganligi bilan o'lchanadi. She'r cheklangan imkoniyatlarga egaligi bilan boshqa adabiy janrlardan jiddiy tavofutlanadi. Shoir unda inson hayoti solnomasini oraliq ijodiy quvvatda suvratlantiradi. Boshqacha aytganda, odamzod ruhoniyligining muhim qirralari badiiy shakl miqyosini belgilaydi. Unda lirik tasvir maydoni shartli va teran mohiyat sari yo'naltiradi. Natijada odamzot turmush tarzi haqqoniyligi ifodani yaxlitlashtiradi. Shu nuqtai nazardan, adabiy talqin uyg'un ifodasida qahramon shaxsiyatiga katta falsafiy-ijtimoiy umumlashma singdiriladi.

Matnda tasvir ifoda qatlami mavjudligi ijodiy mustaqillik va mantiqiy tugallanganlikni uyg'unlashtirgan holda, yaxlit poetik tizimga intiladi. Ham mazmuniy, ham shakliy, ham uslubiy butunlik badiiylik darajasini tasniflaydi. Asarda estetik qamrov va badiiy niyat o'rtasidagi keskinlikni tafovutlash joiz. Ijodiy individuallikdan badiiy umumlashmaga o'tish esa talqin o'ziga xosligini tashkil etadi. Shoir aksar o'rinlarda qahramon xarakteri ham ruhiy, ham ijtimoiy mohiyatini ochib berishga intiladi. Aslida muayyan murakkablik

darajasi uning o'z manfaat-ehtiyojlariga bevosita hamda bilvosita bog'langan jarayon sanaladi.

Tarjimashunoslikda shaklan o'xshash, lekin ma'nolari bir-biridan farq qiladigan so'zlar soxta ekvivalentlar deb yuritiladi. Aslida bu tushuncha XIX asr oxirida ilk bor qayd etilib, XX asr boshlaridan e'tiboran maxsus o'rganila boshlangan. Fransuz lug'atshunoslari M.Kesler va J. Derokini birinchi marta «Inglizcha- fransuzcha tarjimonlarning aldoqchi so'zlari» degan lug'at tuzgan edilar. Keyinchalik bu til hodisasini ifoda etish uchun boshqa terminlar ham paydo bo'ldi. «Tillararo omonimlar», «Tillararo analogizmlar», «Ohangdosh so'zlar», «aldogchi so'zlar» va boshqalar shular jumlasidandir. O'zbek tarjimashunosligida ulardan «aldogchi so'zlar» o'zlashdi, deyish mumkin.

Taniqli tarjimashunos A. V.Fyodorov turli tillarda fanda ayrim so'zlarninggina fonetik jihatdan o'xshashligini soxta ekvivalent deb olgan bo'lsa, G.Salomov bu termini tuzilishi jihatdan bir-biriga o'xshash, ammo ma'nosi jihatdan bir-biridan jiddiy tafovut qiladigan ba'zida bir-biriga zid bo'lgan frazeologik iboralarga nisbatan qo'llaydi. Rus olimi V.V. Akulenko bunday so'zlarni tillararo omonimlar (shaklan o'xshash, ammo ma'nolari har xil so'zlar) va tillararo paronimlar (so'zlarning talaffuzdagi tasodifiy o'xshashligi) kabi ikki guruhga bo'lgan edi. Bu so'zlarga misol tariqasida quyidagilarni keltirsak bo'ladi: qoraqalpoqchada arman-orzu, duzde-boshqa joyda, qas-dushman, kabi so'zlarni muvofiq ravishda armon, tuzda, qosh deb tarjima qilib bo'lmaydi. Bunday qilingan taqdirda asliyatda berilgan fikrni tarjimada ifodalab bo'lmaydi.

Ko'pgina turkiy tillarda, jumladan, o'zbek va qoraqalpoq tillarida shakl jihatidan bir biriga o'xshash ammo ma'nolari jihatidan bir biridan farq qiluvchi so'zlar ko'p. Binobarin, «Ko'ngil-ko'ngildan suv ichar» she'rida «Aspang'a ser salip baqsan» misrasini «Ko'kka sehr solib boqsang» (M. Ali) emas, balki «Ko'kka diqqat bilan boqsang» deb tarjima qilish kerak.

Aspang'a, ser salip baqsan',

Juldizlar so'yleser aqsham.

O'zin' bulaq bolip aqsan',

Kewil kewilden suw isher.

Ushbu banddagi Aspang'a, ser salip baqsan'misrasi tarjimada «Ko'kka sehr solib boqsang» tarzida beriladi.

Ko'kka sehr solib boqsang,

Yulduzlar so'ylashar oqshom.

O'zing bulaq bo'lib oqsang,

Ko'ngil ko'ngildan suv ichar.?

She'rdagi ser salıp jumlası diqqat bilan qaramoq ma'nosida keladi. Tarjimon bu misrani o'girishda manosi umuman boshqa lekin shu so'zning paronimi bo'lgan sehr so'zini qo'llaydi. Sehr so'zining ma'nosi esa o'zbek tilining izohli lug'atida g'ayritabiiy kuchlar, sehrli afsun va duolar, ko'chma ma'noda So'z yoki hattı-harakatdan kelib chiqadigan maftunkorlik, fusunkorlik, jozibama'nolarini anglatishi ko'rsatilgan. Bu o'rında tarjimon tomonidan so'z qo'llashda xatolik yuz bergan. Bu xatolik esa kitobxonda noaniqlik kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Shoirning «Bir do'sting bo'lsin» she'rida M.Jalil «orta» (davra, saf) so'zini «o'rta» deb noto'g'ri talqin qiladi:

*Ozi bolg'an háy ezmambet jigitler!
Súrinler dáwrandı, ortañiz tolsin.*

Bu yerda do'stlar davrasi, safi va do'stlarning qatori haqida so'z bormoqdaki, uni o'rta deb talqin qilish asliyat mazmunini buzgan. Aynan shu she'rdan yana bir misolni ko'rib chiqamiz:

*Ol háam sennen alsın yosh penen quwat,
Asqar taw aybatin- bir dostiñ bolsın.*

Ushbu misrada shoir: «Ortingda tog'dek senga madad bo'lguvchi do'sting bo'lsin»,-deya ishora qiladi. Ammo, tarjimon bu misrani tarjima qilishda do'sting individual sifatiga urg'u beradi:

*Ul ham sendan olsin zavq bilan quvvat,
Asqar tog' haybatli bir do'sting bo'lsin.*

Bunday yangilanishlar katta-kichik barcha tarjimonlar, jumladan, Mirtemirday zabardast mutarjim ijodida ham uchraydi. Masalan, «Bylmoq» so'zi qoraqalpoq tilida to'zmoq, buzilmoq, vayron bo'lmoq, yaroqsiz holga kelmoq deb tarjima qilinadi:

*Qaraqalpaqtan xalqi bylip.
Qoraqalpoq xalqi bo'lib.*

Holbuki, shoir «Qoraqalpoq xalqi to'zib» demoqchi. Yana shu she'rning keying bandida o'qiymiz:

*Bylgen yel qaraqalpaq bo'ldi.
Bo'lgan qoraqalpoq bo'ldi.*

«Tamaq» so'zi qoraqalpoqchada tomoq, ovqat ma'nolarini bildiradi. Jumladan, quyidagi misrada u ovqat ma'nosida kelgan: «Ashliqtan bolmadi tamaq». Mirtemiresa uni bo'g'iz ma'nosida talqin qiladi: «Ochlikdan quriydi tomoq» «So'zma-so'z o'zgarish, orginal qulivbo'lish qanday xatolarga olib kelishi ko'rinib turibdi. Ayniqsa, tillararo tarjimada so'zma-so'z tarjima ish bermasligi, beparvolik, tarjimini oson ish deb o'ylash yoki orginal mansub

tilni yaxshi bilaman deb xotirjamlikka berilish, uning stilistik tomonlariga, so'zlashuv nutqidagi individual jihatlariga e'tibor bermaslik kulguli holatlarga solib qo'yishi mumkin.

Ta'kidlash joiz, har bir davr ruhiyati borliq va inson munosabatlari haqidagi tasavvurlarni yangilaydi, jamiyat taraqqiyoti darajasini uyushtiradi. Zero, badiiy tizim mohiyati, birinchi navbatda, ong va tuyg'u chorrahasida kesishadi. Negaki, odamzod tiynatiga yig'ilgan ijodkor nuqtai nazarida davr ruhiyati hamda jamiyat a'moli shaxs muammosiga evriladi. So'z san'ati tadriji va o'ziga xosligi hayotiy maishiy ziddiyatlar poetik teranligini umumlashtirish yordamida voqe bo'ladi. Uning mag'zi esa badiiy munosabatlar ruhiy mundarijasidan iborat. Zero, mushohada teranligi, tasavvur tiniqligi hamda tasvir ravonligi markazlashuvi aynan badiiy yaxlitlik tig'izlashuvi tushunchasida qabarib ko'rinadi. Hayot haqiqatini badiiy obraz ruhiyatiga singdirish ijodkor iste'dodi darajasidan, salohiyati miqyoslaridan dalolat beradi. O'z navbatida, joriy o'lcham yozuvchi kun tartibiga qo'ygan, kashf etayotgan inson sajiyasi ruhiy teranligi, ranginligi, ijtimoiy keskinligi va badiiy salmog'i, xarakter tiynatiga yashiringan hayot haqiqati nozik talqini bilan belgilanadi. Unda hayotiy qamrov hamda badiiy to'qima bir-biri bilan to'qnashadi, unda, odatda, ijtimoiy munosabatlar mag'zini belgilab beradigan, odamzodni boshqaradigan asosiy qudratni aniqlash yetakchi mezon hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Salomov G., Boboyev T. Tarjima san'ati. -T.: Adabiyot va san'at, 1973.
2. Isomiddinov Z. Turkiy epos va tarjima masalalari. -Toshkent: Universitet, 1995.
3. Dilmanov I. Folklor aloqalari va badiiy tarjima. -Nukus: Bilim, 2007.
4. Ibrayim Yusupov. Sahro bulbuli. -Toshkent Adabiyot va san'at, 1994.-B. 45.

РЕЗЮМЕ

Maqolada shery matn tarjimasida asliyat va uni idrokda qayta ishlash tamoyillari Ibroyim Yusupov ijodi misolida ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan. Shuningdek, badiiy tarjimada tarjimon mahorati muhim rol o'ynashi, tarjimada milliy koloritni ochib bera olish chinakam badiiy mahorat ekanligiga dalillar keltirilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье на примере творчества Ибрагима Юсупова научно-теоретически обосновано, что важным фактором перевода поэтического текста является выражение психоэмоционального состояния. Имеются также свидетельства того, что мастерство переводчика играет важную роль в художественном переводе, а умение раскрыть национальный колорит в переводе является истинным художественным мастерством.

SUMMARY

In the article, using the example of Ibragim Yusupov's work, it is scientifically and theoretically substantiated that an important factor in the translation of a poetic text is the expression of a psycho-emotional state. There is also evidence that the skill of a translator plays an important role in literary translation, and the ability to reveal the national flavor in translation is a true artistic skill.